

Особенность политической компаративистики связана с тем, что она выделилась в качестве самостоятельного направления не только и не столько благодаря методологическим основаниям, сколько их сочетанием с объектом исследования.

Характерные черты методологии политической компаративистики обусловлены обобщением методологических построений из точных, естественных и смежных социально-гуманитарных наук в политологию, определяемой как раскрывающий фактор, обусловивший её развитие и современное состояние.

ЛИТЕРАТУРА

1. Дюркгейм Э. Метод социологии / Э Дюркгейм. – М., 1991. – 420 с.
2. Almond G., Verba S. The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations. Princeton, 1963; Comparative Politics. A Developmental Approach. Boston, 1966.
3. Duverger M. An Introduction to the Social Sciences with Special Reference to the Methods. N.Y., 1964.
4. Чилкот Р. Х. Теории сравнительной политологии. В поисках парадигмы / Р. Х. Чилкот [пер. с англ]. – М.: ИНФРА-М; Весь Мир, 2001. – 559 с.
5. Семеренко Л. М. Современная западная политическая наука: формирование, эволюция, институционализация / Л. М. Семеренко. – Ростов па Дону, 1998. – 433 с.

*Г. В. Озернюк,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного та господарського права і процесу
Інституту національного та міжнародного права,
Міжнародний гуманітарний університет*

ЗАРОДЖЕННЯ СТРАХОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Суть, функції і призначення страхування формувалися історично, відбиваючи як рух не тільки тенденції загального історичного розвитку, а й особливості іманентного саморозвитку. Враховуючи обидва фактори, синтезуючи історичні й теоретичні аспекти дослідження, можна визначити потребу і функції страхування як одного з різновидів людської діяльності, з'ясувати суспільно-політичні, історико-культурні передумови появи страхування, основні тенденції, закономірності, національну специфіку та етапи розвитку.

Зміст і характер, функції й адресації, а отже, і роль страхування змінювалися залежно від загального рівня суспільного й культурного розвитку, особливостей кожного етапу страхового процесу [1].

З точки зору М. Б. Смирнова першою, неусвідомленою захисною реакцією людей на негативні явища життя була неекономічна форма: релігійне звернення до богів за допомогою і порятунком (молитви, жертвоприношення тощо). Релігійна завуальованість в античні часи приховувала боротьбу за перерозподіл матеріальних благ. Це були звернення до богів: про примноження багатства, про збереження врожаю, про охорону майна і життя торговців в дорозі тощо.

По мірі накопичення історичного досвіду неекономічні форми захисних реакцій стали доповнюватися економічними. Для ліквідації наслідків стихійних лих і катастроф люди стали створювати общинні запаси (їжа, вода, насіння тощо). Біблійська історія про Йосипа, який тлумачив сни фараона, ілюструє принципи, за якими, відповідно до врожаю, організовувалися і використовувалися ці запаси.

Нарешті, для створення запасних страхових фондів в умовах рабовласництва і феодалізму стало закономірним накопичення грошових коштів. Це був початковий некомерційний тип страхування [2].

Безперечною є точка зору В. О. Микитюк про те, що сьогодні, як і раніше, існує багато дискусійних питань, пов'язаних із страхуванням: чи існувало воно в епоху Античності, які історичні корені його розвитку, визначення сутності страхової діяльності [3].

Страхування зародилося давно. Археологічні знахідки дають можливість стверджувати, що вже багато століть тому різні народи добро усвідомлювали необхідність спорудження спеціальних громадських приміщень для зберігання запасів провізії на випадок можливої небезпеки. Випадки страхування у грошовій формі теж простежувалися давно. Так, у шумерів – однієї із ранніх цивілізацій – вже в третьому тисячолітті до нашої ери торговцям видавали суми грошей у формі позики або створювали спільні каси для захисту їхніх інтересів на випадок втрати вантажу під час перевезення.

Так, закони вавилонського царя Хаммурапі (1792–1750 рр. до н. е.) вимагали укладання угод між учасниками торговельного каравану. Згідно параграфу 48 в разі повені або посухи позикодавець не може вимагати ні відсотків з боргу за цей рік, ні хліба з ділянки, що піддалося стихійному лиху. Ряд інших статей (наприклад, параграф 45) також пом'якшує наслідки несприятливих обставин через дії бога Адада, що є символом грози і дощу [4, с. 14].

Відомі договори купців-корабельників Фінікії, Стародавнього Єгипту, Стародавньої Греції та Риму. Учасники торгівлі зазвичай укладали угоди про взаємодопомогу членам торгових караванів на випадок стихійного лиха, розбійного нападу або крадіжки. Товари та транспортні засоби ставали об'єктами страхування. Метою укладення союзу між страховиками було відшкодування збитків. У разі стихійного лиха, обумовленого в угоді, потерпілому повертали втрачене не постраждале майно учасники за свій рахунок. У Стародавній Греції в епоху Олександра Македонського утворювалися, на думку В. К. Райхер, не тільки взаємні, але і акціонерні страхові товариства [5, с. 30–38]. Купцями Стародавньої Греції укладалися угоди про взаємний розподіл збитків від корабельної аварії.

У Стародавньому Римі страхова справа приймає організований характер. Існували різні колегії (від лат. Collegium), корпорація осіб, пов'язаних спільною професією, на чолі з магістром. Сплачуючи внески, їх члени мали право на відшкодування збитків відповідно до статутів. Наприклад, Статут Ланувійської колегії (м. Ланувіум), заснований в 133 р. н. е.: за цим документом колегіати зобов'язані внести вступний внесок 100 сестерціїв і одну амфору вина. По смерті колегіати на поховання виділялося 300 сестерціїв. При відсутності заповіту, померлого ховала колегія, а не спадкоємець. Пізніше ця сума в 300 сестерціїв стала виділятися нерідко для підтримки осиротілої сім'ї. Характерні були обмеження, які вводилися в Статуті: страхова сума не виділялася в разі самогубства тощо.

У Стародавньому Римі також існували «військові колегії», в яких передбачалися внески «на гідне поховання». Високий вступний внесок (750 динаріїв) забезпечував виплату колегіати 500 динаріїв при підвищенні по службі, стільки ж при переводі в інший легіон і стільки ж по закінченні служби. При дисциплінарному звільненні – 50 % цієї суми. У разі смерті колегіата спадкоємцю виплачувалося 500 динаріїв [6, с. 45]. Сенс існування подібної колегії полягав у тому,

що, об'єднавшись і вносячи внески в розстрочку, члени колегії набирали великий капітал.

Колегія від свого імені поміщала його під проценти і при смерті кожного з членів такої колегії не його родина, а колегія оплачувала похорон. Таким чином, це були як би товариства взаємного страхування.

З розвитком мореплавства збільшувався ризик того, що не всі кораблі завершать плавання (через перевантаження, шторми, епідемії, пошкодження судна тощо). Тоді, інвестори які вкладали кошти, прагнули розділити ризик між собою, щоб жоден з них не втратив своїх грошей повністю. Щодо морського перевезення застосовувався закон, за яким збиток, заподіяний при порятунку корабля і вантажу, розподілявся на всіх, кому загрожувала небезпека. У всіх вантажовласників проводилися відповідні вирахування для компенсації потерпілого.

Застосовувалися також приватні договори, в яких головну роль грав обов'язок відшкодувати збитки, що робило їх формою поруки. Існували договори неформальні, при намірі учасників встановити товариство. При цьому кожен з товаришів міг розпорядитися спільним майном. Прибутки та збитки, якщо договором не встановлено інше, розподілялися порівну. Ризик падав на товариство. Товариші несли відповідальність за помилки у своїй діяльності. Їм відшкодовувалися витрати і випадкові збитки, понесені при заняттях справами товариства. Ця діяльність виражалася у створенні спільного підприємства, через яке товариші або інвестори вкладали гроші в кілька кораблів із загальним вантажем; таким чином, між ними розподілявся ризик збитків і усі можливі прибутки [7].

З вказаного М. Б. Смирнов робить висновок про те, що дані факти показують, що в рабовласницькому суспільстві знайшли свої витoki дві галузі сучасного страхової справи:

– по-перше, майнове страхування, закладене в страховому захисті товарів і транспортних засобів купців-транзитників;

– по-друге, особисте страхування, що почалося з страхування на випадок смерті, переміщення військових по службових сходах і в іншу місцевість тощо.

Професійні колегії, що виникли як спілки, об'єднані релігійними, культовими, товаришескими цілями, поступово перетворюються в громадські організації на засадах взаємодопомоги для покриття збитків як при майновому, так і при особистому страхуванні.

Таким чином, громадські союзи на засадах взаємності є вихідною формою правової організації специфічного способу діяльності людей для забезпечення їх страхового захисту [2].

Страховання в Античну епоху нажаль не стало гідним підґрунтям для розвитку страхової справи, але заклало плацдарм для формування страхових правовідносин та визначило їх основні тенденції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Плиса В. Й. Страхування : навч. посіб. / В. Й. Плиса. – К. : Каравела, 2005. – 392 с.
2. Смирнова М. Б. Страхование право : учебное пособие / М. Б. Смирнова. – М. : Юстицинформ, 2007.
3. Микитюк В. О. Становлення та організація страхування в епоху Античності та Середньовіччя / В. О. Микитюк // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 4 (47).
4. Хрестоматия по всеобщей истории государства и права : учеб. пособие / [сост. В. Н. Садиков; под ред. проф. З. М. Черниловского]. – М. : Фирма Гардорина, 1966.
5. Райхер В. К. Общественно-исторические типы страхования / В. К. Райхер. – М., 1947.
6. Фогельсон Ю. Введение в страховое право / Ю. Фогельсон. – М., 1999.
7. Страхование: принципы и практика / [сост. Д. Бланд; пер. с англ.]. – М., 1998.